

Motion till riksdagen 2009/10:Ju379

av **Anti Avsan (m)**

Villkorlig frigivning

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att lagstiftningen rörande villkorlig frigivning bör reformeras.

Bakgrund

1993 återinfördes regler om fakultativ villkorlig frigivning i brottsbalkens påföljdsbestämmelser. Den 1 januari 1999 avskaffades särbestämmelserna om villkorlig frigivning beträffande långtidsdömda samtidigt som en presumtion för villkorlig frigivning infördes när två tredjedelar av straffet avtjänats.

I 26 kap. 6 § första stycket brottsbalken återfinns den grundläggande regeln om när villkorlig frigivning ska ske. Bestämmelsen har följande lydelse:

När två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff, dock minst en månad, har avtjänats skall den dömda friges villkorligt, om inte annat följer av andra eller tredje stycket.

Innebörden av den nu nämnda bestämmelsen är att det gäller en mycket stark presumtion för villkorlig frigivning när två tredjedelar av strafftiden har avtjänats. För att villkorlig frigivning ska kunna skjutas upp krävs det att synnerliga skäl föreligger. Vid bedömningen av om så är fallet ska särskilt beaktas om den dömda på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten. Villkorlig frigivning kan inte ske från fängelse som har dömts enligt 28 kap. 3 § brottsbalken eller från ett förvandlingsstraff för böter. Därutöver kan villkorlig frigivning inte heller ske från ett livsstraff eftersom ett sådant straff inte är tidsbestämt.

I 34 kap. brottsbalken finns regler om när villkorligt medgiven frihet ska förklaras förverkad. I kapitlets 4 § uppställs vissa grundläggande förutsättningar för bestämmelsens tillämpning. Om i lagrummet angivna förutsättningar föreligger gäller följande:

Fel! Okänt namn på

I fråga om någon som villkorligt frigivits från fängelse, skall, om brottet begåtts under prøvotiden, den villkorligt medgivna friheten eller en del av denna förklaras förverkad om inte särskilda skäl talar mot det.

Som särskilda skäl för att inte förverka eller för att förverka endast en del av villkorligt medgiven frihet kan rätten beakta om den nya brottsligheten i förhållande till den tidigare är av lindrig beskaffenhet, om lång tid har förflutit mellan brotten, eller om ett förverkande annars skulle framstå som oskäligt.

Innebörden av förverkandereglerna är således att det föreligger en presumption för att förverkande av villkorligt medgiven frihet helt eller delvis ska ske. Detta utgör också den reaktion som ska ligga närmast till hands i en återfallssituation. Om den nya brottsligheten är av lindrig beskaffenhet eller om lång tid förflutit mellan brotten kan detta leda till att ett förverkande helt underlåts eller att ett förverkande av endast en del av den villkorligt medgivna friheten sker. Som ett exempel kan nämnas att om ett återfall har inträffat i slutet av en lång prøvotid kan det finnas skäl att underlåta att förverka i varje fall en del av den villkorligt medgivna friheten. Vid bedömningen av om ett förverkande framstår som oskäligt ska hänsyn tas till sådana förmildrande omständigheter som har betydelse vid straffmätningen. Annat som bör beaktas är om brotten framstår som så olikartade och väsensskilda att ett förverkande inte ter sig rimligt av den anledningen. Förutom exemplifieringen i brottsbalken – som inte är avsedd att vara fullständig – finns det möjlighet att efter en samlad skälighetsbedömning underlåta ett förverkande eller att endast förverka en del av det – genom den villkorligt medgivna friheten – återstående straffet.

I 26 kap. 23 § brottsbalken stadgas följande:

Förklaras villkorligt medgiven frihet helt eller delvis förverkad, skall med avseende på frågan om ny villkorlig frigivning vad som förverkats anses såsom straff genom ny dom.

Innebörden av denna regel är att den villkorligt medgivna friheten som faktiskt förverkats i förekommande fall räknas ihop med en ny fängelsepåföljd och därmed blir det straff som döms ut genom ny dom. Från det nya straffet kan villkorlig frigivning ske på samma sätt som från andra fängelsestraff på vilka reglerna i 26 kap. 6 § första stycket brottsbalken är tillämpliga. Detta innebär att även personer som vid upprepade tillfällen döms till fängelsestraff (om minst en månad) kommer i åtnjutande av förmånerna med villkorlig frigivning.

Skäl

Inledningsvis bör det framhållas att brottsbalkens påföljdssystem är komplicerat och i många stycken svåröverskådligt, inte minst av det skälet att kombinationsmöjligheterna när det gäller olika påföljder är stora. I detta komplicerade och svåröverskådliga system framskyntar det som i vissa sammanhang kallas för påföljdstrappan, vilket kan sägas vara en teoretisk modell för hur samhällets reaktioner på en viss individs brottslighet successivt förstärks.

Fel! Okänt namn på

Beroende på gärningens straffvärde och övriga relevanta omständigheter hamnar den isolerade gärningen på något av påföljdstrappans trappsteg. I förekommande fall av upprepad likartad brottslighet är en ambition att reaktionerna på en individs brottslighet successivt ska flyttas uppåt i påföljdstrappan. I många fall hamnar dock en brottslig gärning omedelbart på det översta trappsteget – fängelse – på grund av högt straffvärde eller på grund av brottets art. Rätten att komma i åtnjutande av villkorligt medgiven frihet finns å andra sidan från första gången någon ådöms ett fängelsestraff (förutsatt att strafflängden överstiger en månad) liksom i samtliga återkommande fall då en person på nytt ådöms ett fängelsestraff.

I samhället förekommer emellanåt diskussioner rent allmänt om påföljder och i synnerhet om längden på fängelsestraff. Det förekommer också uppfattningar om att vi i Sverige har generellt korta fängelsestraff i jämförelse med andra länder och att fängelsestraffens längd bör öka. Vid en internationell jämförelse är detta diskutabelt liksom att lösningen på problemet med kriminaliteten i samhället skulle var generella straffskärpningar i stället för mer verkningfulla och finstämda åtgärder. Som ett argument mot generella straffskärpningar kan anföras att det inte alls är säkert att något sådant skulle, om det över huvud taget uppmärksammas i någon omfattning av betydelse, uppfattas på annat sätt än en effekt av något som liknar inflationen på det ekonomiska området – detta till skillnad mot tydligare och påtagliga korrigeringar av straffskalor för enskilda brott eller brottskategorier. Mot generella straffskärpningar kan också anföras det förhållandet att den faktiska straffskärpningen, för en person som ofta återfaller i brottslighet, skulle bli relativt marginell med tanke på de nu gällande reglerna om villkorlig frigivning.

Att reformera reglerna om villkorlig frigivning skulle vara en del i en mer verkningfull strategi. Som argument för en reformering av dessa regler kan inledningsvis påpekas att de åtgärder som kan förväntas ge bäst övergripande effekt bör prioriteras.

Erfarenheter från internationell forskning visar att det är ett förhållandevis fåtal individer som begår många brott. Detta utgör nog närmast ett kriminologiskt faktum även i Sverige. Brottsförebyggande rådet har i rapporter genom åren berört detta förhållande och så sent som 2008 föreslagit åtgärder riktade mot den förhållandevis lilla andel av de personer som gör sig skyldiga till brott, men som står för en stor del av den samlade brottsligheten. Redan 1972 påvisades från ett flertal håll att 18 procent av gärningsmännen eller 6 procent av samtliga män i en årskull svarade för ungefär hälften (52 procent) av årskullens totala registrerade brottslighet (Strategiska brott, Brå-rapport 2000:3, Stockholm). Som ytterligare ett exempel kan nämnas att Home Office i Storbritannien år 2001 konstaterade att 10 procent av lagöverträdarna i England lagfördes för 50 procent av samtliga brott. De allra mest brottsaktiva personerna (0,5 procent av dem som begått brott) begick enligt undersökningen 10 procent av samtliga brott (An Impact assessment of the Prolific and other Priority Offender programme, London, Home Office Online Report 08/07, www.homeoffice.gov.uk/rds och Ideskrift nr 17 om lokalt brottsförebyggande arbete från Brottsförebyggande rådet, Stockholm 2008).

Fel! Okänt namn på

De nu gällande reglerna om villkorlig frigivning för den som dömts till ett fängelsestraff över en månad bör gälla på samma sätt som i dag. Däremot bör för den som tidigare dömts till fängelse och som därefter på nytt har ådömts ett fängelsestraff villkorlig frigivning inte komma i fråga. Detta innebär att det ådömda fängelsestraffet ska avtjänas fullt ut, under förutsättning att den nya brottsligheten ligger inom den tid om fyra år som normalt betraktas som återfall i påföljdspraxis. Det bör även övervägas om prövotiderna ska förlängas generellt, kanske upp till fyra år för samtliga fall när en straffåterstod finns. I vilken utsträckning nödvändiga förändringar i förverkandereglererna i så fall bör ske får övervägas särskilt. Nämnas bör också att med den nu föreslagna ändringen och med hänsyn till hur påföljdspraxis ser ut skulle när ett brott inte längre betraktas som återfall (typiskt sett efter fyra år) åtnjutande av villkorligt medgiven frihet återigen kunna komma i fråga.

Att personer som ofta återfaller i kriminalitet med detta förslag i praktiken skulle avtjäna mer tid av de utdömda straffen i fängelse skulle vara ett effektivt sätt att minska brottsligheten bland de personer som står för en större del av all samlad brottslighet. En sådan ordning skulle säkerligen även minska den totala brottsligheten på ett inte obetydligt sätt. Vidare skulle regler som innebär att ett utdömt fängelsestraff faktiskt avtjänas – i varje fall beträffande personer som återfallit i brottslighet – med största sannolikhet medföra att regelverket i denna del skulle uppfattas stå i bättre överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet. Härutöver torde ytterligare en effekt kunna vara att det skapas bättre förutsättningar för rehabilitering av de många narkotikamissbrukare som finns i den mest brottsaktiva gruppen av människor.

Stockholm den 1 oktober 2009

Anti Avsan (m)